

Tussen-n en haar moeder (1).

In de discussie rond de tussen-n en de nieuwe spelling in het algemeen valt een schreeuwende stilte op. Stilte aan de kant van de bedenkers. Zonder enige vorm van verantwoording, lijkt het, scheepten ze ons op met een nog ingewikkelder product dan we al hadden. Tegenstanders voeren strijd tegen een gezichtsloze opponent. Hun tegenargumenten zijn gebaseerd op o.a. de uitgebleven vereenvoudiging van het systeem, uitgebleven modernisering (weer terug naar de c's en de eau's) en de onmogelijkheid (bij de tussen-n) om nog een verschil tussen enkel- en meervoud uit te drukken. Wat hier verder opvalt is de afwezigheid van fonologische argumenten. Toch is de fonologie (klankleer) de moeder van de spelling. In deze artikelen serie zou ik die fascinerende moeder graag weer een beetje in het zonnetje zetten en wat lijntjes uitzetten naar haar kroost (de spelling). En dan maar eens kijken hoe het botert tussen-n en haar moeder.

Van pictogrammen tot letters

Al zolang als de mensheid als ras heeft bestaan moet ze de behoefte gehad hebben om te communiceren. In voor eeuwig moeizame pogingen is ze begonnen haar boodschap aan anderen te kerven in bomen en rotsen en kleitabletten. Die boodschappen werden gevat in tekeningen en afgesproken tekens (zoals bij ons de pijl (→)). Ze staan bekend als pictogrammen. De bekendste zijn die van de Egyptenaren, hoewel ook de Maya's en andere autochtoon Amerikaanse culturen zulke systemen hebben ontwikkeld. Ondanks het gezegde dat een plaatje meer zegt dan duizend woorden, kom je met plaatjes niet echt ver. Dat hadden de oude Egyptenaren ook wel door en bij hun hiërogliefen kom je de ontdekking al tegen dat je taal ook kunt schrijven door de klanken van die taal te symboliseren.

Hoe zou dat in het Nederlands werken? Een 'kom', die kop zonder oor, zouden we natuurlijk heel eenvoudig als volgt kunnen symboliseren:

Wat die Egyptenaren toen bedachten en waar ook de Chinezen bij hun pictogrammenschrift gebruik van maken, is de klankrelatie tussen twee woorden. Het woord 'kom' van de kop zonder oor, **klinkt** precies gelijk aan de opdracht 'kom!' Je stuurt dus nu het plaatje van een kom () naar iemand om haar/hem te laten komen. En als we nu het plaatje van een heidebloem (= hei) ook gebruiken voor 'hij', dan kunnen we (met een beetje smokkelen met de t) de boodschap "hij komt" als volgt opschrijven:

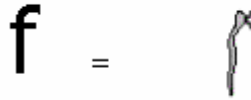

Het begint al aardig op een rebus te lijken. Bij zo'n rebus mag het dan zo:

In feite deden de Egyptenaren met hun hiërogliefen iets dergelijks. Zo voegden kleine, zelf bedachte tekens toe om kleine verschillen aan te kunnen geven, zoals tussen 'kom' en 'komt'. Met name deze aan klanken gerelateerde kleine tekens zijn de basis gaan vormen voor de later ontwikkelde alfabetten. Maar ook pure plaatjeshiërogliefen zijn nog in super vereenvoudigde vorm in ons alfabet bewaard gebleven. Wat die vereenvoudiging van de hiërogliefen versnelde

was de ontdekking van de papyrusplant, de oudste vorm van ‘papier’ dus. Ineens kon er veel meer en veel gemakkelijker geschreven worden. En als er meer geschreven wordt, moet het ook vlugger. De hiërogliefen werden dus steeds “abstracter”. Kunt u in onze ‘f’ nog het plaatje van ‘de gehoornde adder’ herkennen?

Andere taalgroepen namen het systeem van de Egyptenaren over en tijdens dat proces werden de klanken van de taal in steeds grotere mate de basis van de ‘spelling’. En de ‘klankstukjes’ die gesymboliseerd werden, werden steeds korter. Zo zijn we dan via de Semieten, de Indiërs, de Foeniciërs, de Grieken en de Romeinen aan ons hedendaagse alfabet gekomen.

Orthografie en fonologie

De schrijf en spellingsconventies van een taal worden een orthografie genoemd. “Rechtschrijverij”, zo zou je de term vanuit het Grieks kunnen vertalen. Dat recht, d.w.z. correct schrijven van een taal is heel lang een vrij intuïtieve bezigheid geweest. Het ideaal was om voor iedere klank die (in z'n eentje) een woord van betekenis kon doen veranderen een apart symbool te gebruiken. De woorden ‘koe’ en ‘koek’ klinken gelijk op het laatste stukje van ‘koek’ na. Die laatste klank kun je dus aan een woord zoals ‘koe’ toevoegen en dan krijg je een ander woord. In de praktijk is het vaak niet zo simpel als het hier lijkt. Bij de ‘k-klank’ lijkt het wel duidelijk dat het om een enkele klank gaat. Je hebt in de spelling dan, in principe, ook maar één symbool nodig. Maar hoe zit het met de ‘ng-klank’ die je aan ‘bah’ kunt toevoegen om ‘bang’ te krijgen. Gaat het bij ‘ng’ nu om één betekenisvolle klank of om twee, zoals onze spelling lijkt te suggereren?

Pas in de twintigste eeuw werden er serieuze wetenschappelijke theorieën en modellen opgezet om de klankstructuur van een taal te bepalen. Die wetenschap heet de Fonologie (klankleer). Hoewel sterk gemotiveerd door de behoefte allerlei talen op schrift te kunnen stellen, is de fonologie niet een spellingswetenschap. Je kunt de fonologie van een taal beschrijven zonder je met de orthografie van die taal bezig te houden. Andersom is het zo dat je vrijwel onmogelijk een spelling voor een taal kunt bepalen zonder toegang te hebben tot een adequate fonologische beschrijving van zo’n taal. En dan gaan er allemaal andere factoren meespelen. Welke tekens ga je gebruiken voor die taal? Het Nederlands maakt gebruik van de tekens die de Romeinen gebruikten en daarom lijkt onze orthografie niet op die van het Grieks, het Russisch, het Arabisch of het Perzisch. In de meeste gevallen is het zo dat de tekenset (en vaak ook andere conventies) van de dominante al bestaande orthografie wordt overgenomen. Daarom zitten we in het Nederlands nu opgescheept met maar 26 symbolen voor de 34 basisklanken die onze taal minimaal rijk is en moeten we dubbele symbolen gebruiken voor een aantal van onze klinkers (ee, oo, oe etc.). Een verder probleem wordt gevormd door regionale verschillen. Welke variant van een taal neem je als uitgangspunt? Die van de grootste groep of van de dominante of sociaal sterkere groep of?

En als een taal al een aantal generaties in geschreven vorm bestaat en de fonologische structuur van woorden in die taal verandert enigszins, dan is er vaak een sterke behoudzucht waardoor die veranderingen niet in een modernere spelling worden meegenomen. Vandaar dat we nog steeds **komisch** schrijven, ook al klinkt het laatste stuk nu gewoon net zo als het laatste stuk in **tralië**. Komisch, voorwaar!

[Vervolg](#)